

MURCIRMARMARA ÜNİVERSİTESİ MARMARA UNIVERSITY
ULUSLARARASI İLİŞKİLER RESEARCH CENTER FOR
ARAŞTIRMA ve UYGULAMA MERKEZİ INTERNATIONAL RELATIONS

MURCIR Analiz

Kıbrıs Barış Harekati'nin 50. Yılı – Uluslararası Hukuk Perspektifinde Kıbrıs Sorunu

Türkiye'nin bir uluslararası antlaşmayla, Birleşik Krallık gibi adanın önemli stratejik noktalarında belirli sayıda askeri üsse sahip olması tüm tarafların yararınadır. Söz konusu antlaşma, Türkiye'nin Kıbrıs'ta ve Akdeniz'de fiili varlığının devamlılığını sağlarken Türk askerinin adadaki varlığına ilişkin hukuki soru işaretlerini de ortadan kaldıracak ve yıllardır Türkiye ve Kıbrıs Türk toplumuna karşı yapılan politik baskıları da sonlandıracaktır.

Nabi Berkut

Yüzyıllar boyunca Akdeniz'de jeopolitik önem taşıyan Kıbrıs üzerinde başta Osmanlı İmparatorluğu ve Birleşik Krallık olmak üzere birçok medeniyet hüküm sürmüştür. Birleşik Krallık'ın, adadaki haklarından feragat etmesiyle birlikte Kıbrıslı Türk ve Rum toplumları Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kurmuş, ancak ömrü çok kısa sürmüştür. Adada çıkan olaylar Türkiye Cumhuriyeti'nin Kıbrıs Barış Harekati ile sonlandırılmıştır. 1974 yılından günümüze geçen 50 yıl içerisinde Kıbrıs Sorunu çözülemediği gibi Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti de Türkiye dışında bir devlet veya uluslararası örgüt tarafından devlet olarak tanınmamıştır.

İki Toplumlu Kıbrıs Cumhuriyeti Pratikte Neden Son Bulmuştur?

Birleşik Krallık'ın Kıbrıs üzerindeki haklarından feragat etmesinin akabinde başlayan görüşmeler sonucunda 11 Şubat 1959 tarihinde Zürih Antlaşması ve 19 Şubat 1959 tarihinde Londra Antlaşması imzalanmıştır. Londra-Zürih Antlaşmaları, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin anayasasını, vatandaşı olarak nitelendirilen Kıbrıslı Türk ve Kıbrıslı Rum toplumlarının birlikte ve ayrı ayrı haklarını, garantör devletlerin hak ve yükümlülüklerini belirlemiştir.

Antlaşmalar çerçevesinde Kıbrıslı Türklerin ve Rumların yönetimdeki yetkileri ve hakları, nüfusa endeksli bir adalet temelinde belirlenmiştir. Ancak bu adalet iki toplum arasında eşitliği sağlayamamıştır. Bağdaşık toplumların aksine heterojen toplumlarda iradenin çoğunluk tarafından belirlenmesi, azınlıkların saf dışı edilmesine ve zaman içerisinde yok olmasına sebebiyet verebilmektedir. Nitekim, Kıbrıs Cumhuriyeti örneğinde bu zafiyet çok hızlı baş göstermiştir. Yunan Cuntasının Enosis (Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması) planı doğrultusunda uyguladığı baskıyla Kıbrıslı Rum liderler sorgulanabilir durumda olan toplumlar arası eşitliği temelden bozacak anayasal değişimler (Kıbrıslı Türk olan Başkan Yardımcısının veto hakkının

kaldırılması, Temsilciler Meclisinde ayrı çoğunluklar ilkesinin ortadan kaldırılarak kararların basit çoğunlukla alınması, ayrı belediyelerin ortadan kaldırılması) talep etmiştir. Rumların anayasa değişikliği önerisi ve provokasyonlar sonucunda iki toplum arasında saldırı olayları başlamış ve 1963 yılında iki toplumlu Kıbrıs Cumhuriyeti pratikte son bulmuştur.

Sonraki 11 yıl içerisinde dönem dönem yaşanan olaylar, 15 Temmuz 1974 tarihinde Yunan Cuntasının Kıbrıs'taki darbe girişimiyle zirve yapmıştır. Yunanistan'da Albaylar Cuntasının yönetimi devirmesiyle birlikte Kıbrıs'ta Nikos Sampson liderliğinde Makarios yönetimine darbe yapılmış ve adanın Yunanistan'a bağlanma süreci başlatılmıştır. Bu durum karşısında Kıbrıslı Türkler, Türkiye Cumhuriyeti'nden garantörlük hakkı çerçevesinde adaya yardım göndermesini ve toplum güvenliğini sağlamasını talep etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti, 20 Temmuz ve 14 Ağustos 1974 tarihlerinde gerçekleştirdiği Barış Harekâtı sonucunda Ada'nın kuzeyinden ilerleyerek belirli bir noktaya kadar hakimiyet sağlamıştır.

Kıbrıs Barış Harekâtının Kuvvet Kullanma Yasası ve Garantörlük Antlaşmaları çerçevesinde hukuki durumu nedir?

Birleşmiş Milletler'in asli hedefi uluslararası barış ve güvenliği sağlamaktır. Bu bağlamda, BM Şartının 2. Maddesinin 4. Fıkrasında üye devletlerin başka bir devletin toprak bütünlüğüne ve siyasal bağımsızlığına karşı kuvvet kullanma veya tehdidinde bulunması yasaklanmıştır. Kuvvet kullanma yasası günümüzde emredici norm 'jus cogens' statüsüne sahip bir kural olarak nitelendirilmesine karşın yine BM Şartında belirtilen istisnai durumlar barındırmaktadır. Buna göre, kuvvet kullanımının mağduru olan bir devlet, Güvenlik Konseyi barış ve güvenliği sağlayana kadar bireysel ve/veya ortak meşru müdafaa hakkına sahiptir.

Londra ve Zürih Antlaşmalarını incelendiğinde, antlaşmanın taraflarından Birleşik Krallık, Türkiye ve Yunanistan'a Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığı ve ülke bütünlüğünün sağlanması, korunması ve Ada'nın taksimini önleme sorumluluğu yüklenmiştir. Garantörlük Antlaşmasının 3. maddesi 'bu Antlaşma hükümlerinin herhangi birinin ihlali (çığnenmesi) halinde Yunanistan, Türkiye ve İngiltere bu hükümlere saygıyı sağlamak için gerekli girişimlerin yapılması ve önlemlerin alınması maksadıyla aralarında danışmalarda bulunmayı üstlenirler. Üç garantör devletten biri, birlikte veya birbirlerine danışarak (iş birliği halinde) hareket etmek olanağı bulunmadığı taktirde, bu antlaşmanın oluşturduğu durumu (state of affairs) münhasıran yeniden oluşturmak gayesi ile hareket etmek hakkını korumaktadırlar.' ifadesine yer vermektedir.

Kıbrıs Türk Toplumunun çağrısı üzerine Türkiye Cumhuriyeti, BM Şartının 51. maddesi çerçevesinde ortak meşru müdafaa hakkını kullanmıştır. Yine, Garantörlük Antlaşması doğrultusunda Birleşik Krallık'a gerekli adımların atılması için çağrıda bulunmuş ancak yanıt alamayınca, antlaşmanın 3. maddesinin 2. paragrafında belirtilen tek taraflı hareket etme hakkını kullanarak 20 Temmuz 1974 tarihinde Barış Harekâtı'nı başlatmıştır. Garantör devletlerin dışişleri bakanları düzeyindeki görüşmeler sonucunda iki toplum arasında güvenlik bölgelerinin oluşturulması ve BM Barış Gücü'nün söz konusu bölgelerde konumlanmasına karar verilmiştir. Bu

görüşmeler, Türkiye'nin gerçekleştirdiği ilk hareketin hukuki olduğunu tasdikler niteliktedir. Nitekim, diğer garantör devletler söz konusu kuralların tek taraflı ihlali durumunda, bu antlaşmaların geçerliliğini yinelemezlerdi.

Ancak, taraflar arasındaki mutabakat hayata geçmemiş, Yunanistan askeri kuşatmaları kaldırmamıştır. Bunun üzerine 14 Ağustos 1974 yılında Türkiye, ikinci bir hareket gerçekleştirmiş ve Ada'nın kuzeyinden başlayarak belli bir noktaya kadar mutlak hakimiyet sağlamıştır. BM, hareketin sonlandırılması gerektiğini belirtmesi üzerine Türk Silahlı Kuvvetleri, BM tarafından çizilen ve yeşil hat adı verilen sınırdaki durmuştur. Rum-Yunan Lobisi bunu bir işgal olarak nitelendirmişse de Kıbrıs Cumhuriyeti'nin garantörleri arasında bulunan Türkiye'nin asli amacı, iki toplumun tekrardan uzlaşa sağlayabileceği güvenli bir barış ortamını sağlamaktır.

Devlet olma unsurları ve tanıma kapsamında KKTC devlet midir?

1963-74 olayları sırasında Kıbrıslı Türklerin örgütlenmesi amacıyla kurulan Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi, Barış Harekatiyle birlikte misyonunu tamamlamıştır. Kıbrıs Türk toplumu, Barış Harekati sonrasında oluşan sınırın kuzeyinde kendi kaderini tayin etme hakkı temelinde farklı yönetimler kurmuştur. Bu bağlamda sırasıyla 1 Ekim 1974 tarihinde Otonom Kıbrıs Türk Yönetimi, 13 Şubat 1975 tarihinde Kıbrıs Türk Federe Devleti ve 15 Kasım 1983 tarihinde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) kurulmuştur.

1933 Montevideo Sözleşmesi'nin 1. Maddesine devlet olmanın unsurları; ülke, insan topluluğu ve bağımsız siyasal otorite ve diğer devletlerle ilişkiye girebilme kapasitesidir. Bir devletin başka bir devletle ilişkiye girebilme yetisi ancak iki devletin birbirini tanımasıyla gerçekleşmektedir. Fakat, tanıma fiili devletlerin tek taraflı açıklayıcı bir işlemidir. Bu nedenle bir devletin kendisi dışında gelişen bir durumu; örneğin kurulan bir devleti hukuken 'de jure' tanımaması, o devletin statüsünü etkilememektedir. Günümüzde bir devletin kurucu öğeleri yukarıda belirttiğimiz ilk üç unsuru kapsamaktadır. Filistin örneğinde de gördüğümüz üzere yıllarca Filistin'in varlığını dahi yok sayan birçok devlet, son gelişmeler ışığında değişen politikalarla Filistin'i devlet olarak tanımıştır.

KKTC'nin kurulmasıyla birlikte Türkiye Cumhuriyeti ve Bangladeş, KKTC'yi tanıdığını ilan etmiştir, ancak uluslararası baskı nedeniyle Bangladeş bu işlemi geri çekmiştir. Söz konusu uluslararası baskı sadece siyasi boyutta kalmayarak Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararlarında da hukuki bir zorunluluk haline gelmiştir. Nitekim, BM Güvenlik Konseyinin 18 Kasım 1983 tarihli ve 541 sayılı kararında 365 sayılı (1974) ve 367 sayılı (1975) kararlarına da atıfta bulunularak, KKTC'nin kurulmasının 1960 Garantörlük ve Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran Antlaşmalara aykırı olduğunu ve bu nedenle feshedilmesi gerektiğini bildirmiştir. Yine bu kararda, BM'nin Kıbrıs'ta düzeni ve barışı ivedilikle sağlaması gerektiğini belirterek Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ülke bütünlüğü ve egemenliğine saygı gösterilmesi gerektiği yönünde karar üretmiştir. 15 Haziran 1984 tarihli ve 550 sayılı kararında ise 541 sayılı karara atıfta bulunarak TC ve KKTC arasındaki ilişkilere değinilerek elçiliklerin kurulması boyutundaki uluslararası ilişkilerin yasal olmadığı ve KKTC'nin devlet olarak tanınmaması gerektiğini tekrardan vurgulamıştır.

Yine, 2010 yılında Uluslararası Adalet Divanı'nın Kosova'ya ilişkin danışma görüşünde Kosova'nın tek taraflı devlet ilanının, kendi kaderini tayin (self-determinasyon) hakkı temelinde uluslararası hukuka aykırı olmadığı yönünde görüş bildirdikten sonra aralarında Kıbrıs'a ilişkin 541 sayılı kararında bulunduğu bir dizi kararla ilişkin görüş belirtmiştir. Mahkeme, söz konusu tek taraflı devlet ilanlarının da Kosova gibi ilan edilmiş şekli bakımından uluslararası hukuka aykırı olmadığını ancak bu devlet ilanlarının bir silahlı kuvvet kullanımının sonucu olmasından dolayı uluslararası hukuka aykırı olduğu belirtmiştir.

Daha önce belirttiğimiz üzere Türkiye'nin gerçekleştirdiği hareketler BM Şartı'nın 51. Maddesi ve Garantörlük Antlaşması'nın 3. Maddesindeki kurallarına aykırı değildir. Fakat, Kıbrıs Barış Harekati'nin üzerinden 50 yıl geçmesine rağmen Türk Silahlı Kuvvetlerinin, Kıbrıs Türk toplumunun güvenliği nedeniyle adadaki fiili varlığını sürdürmesi uluslararası toplum tarafından kabul görmemektedir. Nitekim, Birleşmiş Milletler Kıbrıs adasının tamamının Kıbrıs Cumhuriyeti devletine ait olduğunu ve TSK'nın buradaki varlığının toprak bütünlüğü ilkesine aykırı olduğunu belirtmektedir.

Kıbrıs Sorununun Temel Uyuşmazlıkları Nelerdir?

Çözüm üretilemeyen Kıbrıs sorunu ve KKTC çatısı altındaki Kıbrıs Türk toplumunun uluslararası toplumda ambargolara uğraması her geçen gün büyüyen bir kriz durumudur. Bu süreç boyunca iki toplumun liderleri gerek Türkiye ve Yunanistan gerekse Birleşmiş Milletler güvencesi çerçevesinde görüşmeler gerçekleştirmiş, belirli dönemlerde olası çözüme yaklaşılmış ancak bir sonuca varamamışlardır.

Çözüm süreci tarihine bakıldığında, 23 Nisan 2003'te Yeşil Hat üzerinde bulunan sınır kapıları açılması kararlaştırılmış ve iki toplumun açılan kontrol geçiş noktalarından adanın diğer kesimine geçebilmesi sağlanmıştır. Kanaatimce bu tarih, Kıbrıs Sorununda bir dönüm noktasıdır; 40 yıl önce evlerinden ve topraklarından daha da önemlisi birbirinden ayrışan iki toplum tekrardan ata topraklarına dönme ve birbirini tanıma fırsatına erişmiştir. Yine Kıbrıslı Türkler, 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasasındaki saklı haklarından sınırlı da olsa yararlanmaya başlamıştır. Örneğin, Kıbrıs Cumhuriyeti vatandaşlığını belgeleyen kimlik ve pasaport alma hakkına sahip olmalarına karşın taşınmaz mallarının kullanımı ve satışı konusunda hukuki engellerle karşılaşmaktadır. Öte yandan, Kıbrıslı Rumlar, adanın kuzeyinde kalan malları için Taşınmaz Mal Komisyonuna başvurma hakkına sahiptir.

Bir diğer dönüm noktası ise 2004 yılında ada genelinde yapılan ve Annan planı olarak anılan referandumdur. İki toplumun tekrardan tek bir devlet çatısı altında birleşmesi adına en çok heyecan yaratan dönem, Kıbrıs Türk Toplumunun 64.91%'lik evet oyuna karşı Kıbrıs Rum toplumunun 75.81% hayır oyu ile kısa sürmüştür. Uluslararası arenada iki topluma uygulanan adaletsiz politika bu tarihte de tekerrür etmiş ve Kıbrıs Cumhuriyeti, tek taraflı Avrupa Birliğine tam üye olarak kabul edilmiştir. Yine Doğu Akdeniz'deki doğal gaz rezervi keşfi, taraflar arasındaki görüşmeleri hızlandırmış, AB ve Batılı devletlerin Kıbrıs politikasını olumlu yönde değiştirmişse de Crans Montana görüşmelerinden de bir sonuç elde edilememiştir.

Kıbrıs sorunun temelini oluşturan TSK'nın adadaki varlığı, Türkiye kökenli KKTC vatandaşlarının nüfustaki oranı, Maraş bölgesinin statüsü, Doğu Akdeniz kıta sahanlığındaki doğal kaynakların paylaşılması ve taşınmaz malların durumunun yanı sıra yönetim şeklinin ne olacağı da bir uyuşmazlık konusu olmuştur. Nitekim, Kıbrıslı Rum liderler, Federasyon şeklinin tek çözüm yöntemi olduğunu ileri sürerken, Türkiye Cumhuriyeti ve KKTC yetkilileri iki devletli çözüm üzerinde durmaktadır.

Birden fazla devletin, ülke ve anayasalarına sahip olmakla birlikte uluslararası toplumda tek bir siyasi güce sahip oldukları federasyon devlet modeli beraberinde soru işaretlerini de getirmektedir. Olası federasyon çözümü için Rum liderler, anayasal değişiklikle Kıbrıs Cumhuriyeti'nin federasyona dönüştürülmesini savunurken Türk liderler, mevcut iki devletin birleşmesiyle kurulması gerektiğini belirtmişti. Kuruluş şekli hususunda dahi anlaşamayan tarafların tek bir uluslararası kimlikle temsil edilmeleri kurulacak federal devletin bekasını sorgulatmaktadır.

Diğer yandan, ilgili BM kararları göz önünde bulundurulduğunda iki devletli çözüm yöntemi pek mümkün görünmemekle birlikte uluslararası konjonktürün de çok hızlı değişebildiğini unutmamak gereklidir. Yukarıda da belirttiğimiz üzere Londra-Zürih Antlaşmaları ve BM kararları doğrultusunda adanın tamamı Kıbrıs Cumhuriyeti toprağıdır. Ada üzerinde başka bir devletin kurulması, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ülke bütünlüğüne ve egemenliğine karşı bir aykırılıktır. Buna ek olarak, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Yeşil Hat ve Kuzey Kıbrıs'taki tüm stratejik noktalarda fiilen bulunması da çözüm sürecini etkileyen bir unsurdur. Adadaki yakın tarihimiz ve güncel Filistin örneği başta olmak üzere coğrafyamızda yaşananlardan çıkarılacak en önemli ve kritik ders Türkiye'nin Akdeniz'deki varlığının vazgeçilemez olduğudur. Ne var ki, bu varlık uluslararası hukuk kuralları kapsamında başka bir devletin haklarını ihlal etmemelidir. Bu bağlamda gelecekteki olası bir çözüm sürecinde iki devletli formülde bir sorun oluşturmayacak olmasına karşın federasyon modelinde diğer ada içi unsurların yanı sıra TSK'nın varlığı da etken bir rol oynayacaktır.

Sonuç olarak, 1974 yılında Türkiye Cumhuriyeti üyesi olduğu Birleşmiş Milletlerin kurucu metni olan Şartı ve taraf olduğu Garantörlük Antlaşmalarına uyumlu bir hareket gerçekleştirmiştir. Ancak gerçekleştirilen hareket sonrası adada fiili varlığını sürdürmesi uluslararası kabul görmemektedir. Kanaatimce Türkiye'nin bir uluslararası antlaşmayla, Birleşik Krallık gibi adanın önemli stratejik noktalarında belirli sayıda askeri üsse sahip olması tüm tarafların yararınadır. Söz konusu antlaşma, Türkiye'nin Kıbrıs'ta ve Akdeniz'de fiili varlığının devamlılığını sağlarken Türk askerinin adadaki varlığına ilişkin hukuki soru işaretlerini de ortadan kaldıracak ve yıllardır Türkiye ve Kıbrıs Türk toplumuna karşı yapılan politik baskıları da sonlandıracaktır.

Yazar Hakkında

Nabi Berkut, Yakın Doğu Üniversitesi Kamu Hukuk Bölümü Uluslararası Hukuk Anabilim Dalında doçent olarak çalışmaktadır. Lisans eğitimini 2013 yılında University of Nicosia Hukuk Fakültesinde tamamladıktan sonra Kıbrıslı Türklere verilen AB başarı bursuyla 2014 yılında Westminster Üniversitesinde uluslararası hukuk yüksek lisansını tamamlamıştır. 2020 yılında Yakın Doğu Üniversitesi Kamu Hukuku Bölümü Uluslararası Hukuk Anabilim Dalında doktora derecesini almıştır.

*Yazıda yer alan fikirler yazarına/yazarlarına aittir ve MURCIR 'ın yayın politikasını yansıtmayabilir.

